

ตำนานพื้นบ้านไทย 4 ภาค : การวิเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตย

Thai Folk Legends from 4 Regions : Analysis of Democracy Concepts

อรัญญ์ สุขจีระ¹ | Orathai Sukja¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตยที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านไทย 4 ภาค โดยรวบรวมข้อมูลตำนานพื้นบ้านภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ จำนวนภาคละ 20 เรื่อง รวมทั้งสิ้นจำนวน 80 เรื่อง มาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดประชาธิปไตยในด้านการยอมรับ ปัญญาธรรม และสามัคคีธรรม

ผลการวิจัยพบว่าตำนานพื้นบ้านไทยทั้ง 4 ภาค ปรากฏแนวคิดด้านสามัคคีธรรมมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในตำนานนอกจากจะอธิบายที่มาของเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว ยังมีการสอดแทรกเนื้อหาอันส่งเสริมให้ผู้อ่านรู้จักสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะและเกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข รองลงมาคือการปรากฏแนวคิดด้านการยอมรับซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปลูกฝังให้เคารพและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เคารพกฎระเบียบ ตลอดจนเคารพในสิทธิและเสรีภาพของคนในสังคม ส่วนแนวคิดที่ปรากฏจำนวนความถี่น้อยที่สุดคือด้านปัญญาธรรม โดยเนื้อหาที่ปรากฏจะมุ่งเน้นให้คนในสังคมใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาหรือระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ตลอดจนถึงการรู้จักคัดเลือกบุคคลมาเป็นผู้นำโดยยึดหลักตามระบอบประชาธิปไตย

คำสำคัญ : ตำนานพื้นบ้าน 4 ภาค, แนวคิดประชาธิปไตย, สามัคคีธรรม, การยอมรับ, ปัญญาธรรม

¹อาจารย์ /สังกัดสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง/ E-mail: Ora_thaionly@hotmail.com

Abstract

This research aimed at analyzing democratic concepts in Thai folklores from four regions of Thailand. The data were collected from folklores from the north, central, northeast and southern regions. Twenty folklores were used for each region making a total of 80 folklores. The democratic concepts were analyzed in terms of deference, conscience and unity.

The results showed that unity was the most used concept in Thai folklores which were not only telling the stories but also promoting harmony and unity in the society. The second most used concept was deference which was reflected in the folklores to uphold the monarchy, respect rules and regulations as well as respect others' right and liberty. The least appeared concept was conscience which was aimed to encourage people to use conscience to solve any problems or conflicts and to use a democratic process to choose leader.

Keywords: 4 region legends, democracy concepts, harmony, reverence, wisdom

บทนำ

ตำนานพื้นบ้านไทยเป็นภูมิปัญญาของคนไทยในอดีตที่เล่าสืบทอดกันมาโดยวิถีทางมุขปาฐะจวบจนมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เป็นมรดกของสังคมในภายหลัง ซึ่งตำนานพื้นบ้านมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานพื้นบ้าน แต่จะมีส่วนหนึ่งที่เด่นชัด คือ สารเรื่องราวเสมือนเกิดขึ้นจริงในอดีตมีร่องรอยสถานที่เกิดอ้างอิงในปริมปราปรากฎให้เห็นได้ ดังที่ ศิราพร ณ ถลาง (2545, หน้า 97) กล่าวว่า “ตำนานพื้นบ้านเป็นเรื่องเล่าประเภทที่คนในชุมชนหรือสังคมหนึ่ง ๆ ถือเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต อธิบายความเป็นมาของสิ่งสำคัญต่อคนในชุมชนนั้น”

ปรมินทร์ จารูร (2549, หน้า 1 – 2) กล่าวถึงตำนานว่า “เป็นเรื่องราวที่เกิดจากการสั่งสมและถ่ายทอดประสบการณ์ของมนุษย์ในการพยายามอธิบายปัญหาหรือข้อสงสัยต่าง ๆ ที่ตนสนใจใคร่รู้ โดยถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องเล่า”

ปฐม หงส์สุวรรณ (2550, หน้า 2) กล่าวว่า คำว่า ตำนาน หรือ Myth เป็นภาษาอังกฤษมีต้นเค้ามาจากคำในภาษากรีกว่า Muthos ซึ่งหมายถึงคำหรือถ้อยแถลง อันเป็นความคิดความเชื่อที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับเรื่องของพระเจ้า อำนาจเหนือธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเล่าตำนานอาจอธิบายถึงกำเนิดจักรวาล กำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ และกำเนิดชุมชนสังคม ตำนานในหลายวัฒนธรรมมีบทบาทเป็นแบบแผนสำหรับแสดงออกในเชิงจารีตและพิธีกรรมของสังคม รวมทั้งยังเป็นแหล่งความรู้ของกลุ่มชนด้วย ดังนั้น ตำนานจึงมิใช่เรื่องเล่าธรรมดาแต่มีความสัมพันธ์กับระบบความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ สายป่าน ปุริวรรณชนะ (2552, หน้า 1) กล่าวว่า “ตำนานประจำถิ่น (Mythical Legend) หมายถึง เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่เป็นเทพเจ้า คน สัตว์ และวัตถุสิ่งของต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับความเชื่อพื้นบ้าน แต่ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ถึงขั้นตำนานปรัมปรา”

จากที่นิยามข้างต้นจะพบว่า ตำนานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความบันเทิงใจให้แก่ผู้ฟัง หรือผู้อ่านในขณะเดียวกันก็แฝงไว้ด้วยความรู้สึกสอดแทรกไว้ได้อย่างกลมกลืน ดังนั้น ตำนานพื้นบ้านจึงเปรียบเสมือนกระจกสะท้อนสังคมไทยในอดีตเป็นอย่างดี ทำให้ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

ด้วยสาระและเรื่องราวในตำนานพื้นบ้านที่มุ่งให้ความเพลิดเพลินสร้างอารมณ์สะท้อนใจแฝงไว้ด้วยสรรพวิชาการต่าง ๆ ทั้งในการดำรงวิถีชีวิตในสังคมด้านการศึกษาวรรณกรรม ด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเมือง การปกครอง ซึ่งสอดแทรกไว้ใน การดำเนินชีวิต สอดคล้องกับ วาณี พนมยงค์ สายประดิษฐ์ และวิชฌ วรรณ (2535, หน้า 131) กล่าวว่า แนวคิดของประชาธิปไตยเกิดขึ้นมานานแล้วโดยถือว่ามติของปวงชนเป็นใหญ่ ซึ่งในยุคที่มนุษยชาติยังไม่มีภาษาเขียน และยังไม่มีผู้ใดคิดศัพท์ประชาธิปไตยหรือศัพท์ในภาษาอื่น ๆ ที่เทียบได้กับคำนั้น มนุษยชาติได้รู้จักการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกันกับการมีมนุษยชาติในโลกนี้ จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นว่ามนุษย์ได้รู้จักการปกครองตนเองด้วยการใช้หลักประชาธิปไตยตลอดจนปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมมานานแล้ว โดยอาจสอดแทรกไว้ใน การดำเนินชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ หากแต่ยังไม่ได้คิดคำศัพท์เพื่อใช้เรียกสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาเหมือนในปัจจุบัน

สอดคล้องกับอัศวิน ถาวรศักดิ์ (2551) วิเคราะห์คุณธรรมของกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงจากนิทานและตำนานพื้นบ้านจังหวัดสุโขทัย พบว่า นิทานและตำนานพื้นบ้านทั้ง 20 เรื่องปรากฏคุณธรรมของพระร่วงทั้งสองประการและปรากฏอยู่ครบทุกข้อ มากน้อยลดหลั่นกันไป คุณธรรมที่ปรากฏในหลักทศพิธราชธรรมที่ปรากฏมากที่สุด 3 ลำดับคือ อวิโรธนะ ศีล และมัททวะ ส่วนคุณธรรมในหลักราชสังคหวัตถุปรากฏมากเรียง 4 ลำดับคือ สัมมาปาสาสะ สัสสมะระ วาจาเปยยะ และบุริสเมระ ผลการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพระร่วง ทรงเป็นธรรมราชาและทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในหลักคุณธรรมอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง โดยเฉพาะการปฏิบัติพระองค์ตามทำนองคลองธรรม ทรงรักษาศีลที่ทำให้พระองค์ทรงมีคุณสมบัติพิเศษคือ “วาจาสิทธิ์”

นอกจากนี้ขวัญชนก นัยเจริญ (2561) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตประชาธิปไตยในเรื่องรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. 2545 – 2556 พบว่าผู้เขียนได้สอดแทรกวิถีชีวิตประชาธิปไตยไว้ใน การแสดงพฤติกรรมของตัวละครผ่านบทสนทนา ความคิดและการกระทำ ทั้งนี้วิถีชีวิตที่ปรากฏมากที่สุดคือด้านคุณธรรม แสดงให้เห็นความเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ กฎหมาย เพื่อนมนุษย์ซึ่งรวมไปถึงการแสดงความเคารพในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของมนุษย์ รองลงมาคือสามัคคีธรรม สะท้อนภาพความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติ และแนวคิดปญญาธรรมเป็นลำดับน้อยสุด สิ่งที่ปรากฏแสดงให้เห็นการใช้ปัญญาในการพิจารณาปัญหาร่วมกัน วิพากษ์วิจารณ์บุคคล นโยบายโครงการของหน่วยงานภาครัฐโดยปราศจากอคติ

จากการศึกษาประเด็นข้างต้นจะเห็นว่าคุณธรรมและวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้ประสมประสานอยู่ในสาระของวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ของไทยมาช้านาน และในตำนานพื้นบ้านย่อมมีการสอดแทรกประเด็นเหล่านี้ไว้ในเนื้อหาด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงได้นำสาระตำนานพื้นบ้านมาวิเคราะห์วิถีชีวิตประชาธิปไตย เพื่อสะท้อนให้เห็นระบอบประชาธิปไตยที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้าน ตลอดจนเป็นการปลูกฝังให้ชนรุ่นหลังประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมและศีลธรรมอันภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยสืบไป

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตยที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านไทย 4 ภาค

วิธีการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ตำนานพื้นบ้านไทย 4 ภาค : การวิเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตย มีวิธีดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูล ตำนานพื้นบ้าน 4 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ จำนวนภาคละ 40 เรื่อง รวมทั้งหมด 160 เรื่อง จากหนังสือ ตำรา เอกสารอื่น ๆ และผลงานการวิจัย

1.2 นำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้ง 4 ภาค โดยมีจำนวนภาคละ 40 เรื่อง รวมทั้งสิ้นจำนวน 160 เรื่อง ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เป็นผู้คัดเลือกข้อมูลดังกล่าวให้เหลือข้อมูลภาคละ 20 เรื่อง รวมจำนวนข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์มีจำนวนทั้งสิ้น 80 เรื่อง โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดเลือกข้อมูลดังกล่าว ประกอบด้วย

1. รองศาสตราจารย์ สนิท สัตโยภาส
2. อาจารย์ประดิษฐ์ สรรพช่าง
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง
4. รองศาสตราจารย์ ดร.ชลอ รอดลอย
5. ดร.พัชรีย์ แซ่สุน

1.3 ผู้วิจัยนำข้อมูลตำนานพื้นบ้านทั้ง 4 ภาค ที่ผ่านการคัดเลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนภาคละ 20 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 80 เรื่อง มาเรียบเรียงเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ โดยสามารถจำแนกรายชื่อตำนานพื้นบ้านของแต่ละภาคได้ดังนี้

ตำนานพื้นบ้านภาคเหนือ ได้แก่ 1.วัดไตรภูมิ 2.พระศรีธรรมยา 3.เมืองตาก 4.อุ้มพระดำน้ำ 5.พระธาตุคุดอยตุง 6.เจ้าพ่อขุนตาล 7.ดอยนางนอน 8.แม่ฮ่องสอน 9.ถ้ำเชียงดาว 10.อำเภอฟั่ว 11.โกรกพระ 12.เมืองกุ๊กกฏนคร 13.บึงบอระเพ็ดพระ 14.พระธาตุหริภุญไชย 15.สะพานเอียง 16.พระร่วง 17.พระธาตุหงส์หิน 18.มะกะโท 19. ไกรทอง 20.เหล็กน้ำพี้

ตำนานพื้นบ้านภาคกลาง ได้แก่ 1.แม่นาคพระโขนง 2.หมื่นแก้ว หมื่นศรีนาวา 3.ศาลยายหอม 4.พระเจ้าสายน้ำผึ้ง พระนางสร้อยดอกหมาก 5.ผานางไห้ 6.สมเด็จพระเจ้าตาก 7.ตรอกจัน 8.หาดแม่รำพึง 9.เกาะช้าง 10.ตำบลบางบุตร 11.เขาสมิง 12.ขันหมากเจ้ากรุงจีน 13.ศาลเจ้าพ่อขุนด่าน 14.หลวงพ่อดำ 15.พระยาทรงพระยาพาน 16.หลวงพ่อบ้านแหลม 17.พระนางเรือล่ม 18.เสาไห้ 19.ตาม่องล่าย 20.บ้านบางระจัน

ตำนานพื้นบ้านภาคอีสาน ได้แก่ 1.เมืองกาฬสินธุ์ 2.ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ 3.เจ้าแม่สองนาง 4.ทุ่งกุลาร้องไห้ 5.เจ้าพ่อพญาแล 6.ภูเรือ 7.ท้าวกำพร้าวผิน้อย 8.บ้านละทาย 9.ปรางค์บ้านสิดา 10.ผาแดงนางไอ่ 11.ชื่อเมืองนครราชสีมา 12.ท้าวว้ทอง 13.หลวงพ่อบุญใหญ่ 14.เมืองสุรินทร์ 15.นางผมหอม 16.ปราสาทโดนตวล 17.หลักเขตเขาพนมรุ้ง 18. ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง 19.น้ำยาวิเศษ 20.พระเสริม พระสุก พระใส

ตำนานพื้นบ้านภาคใต้ ได้แก่ 1.ตากใบ 2.นายแรง 3.นายแรงแบกภูเขา 4.เกาะหนู เกาะแมว หาดแก้ว เขาดังกวน 5.เจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว 6.เขาทะนนาน 7.บ้านตะลุบัน 8.เจดีย์พระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร 9.เกาะปูเลอาปี 10.ทวดท่าข้าม หรือทวดพญาท่าข้าม 11.เขานางหงส์ 12.เมืองสวี 13.นางเลือดขาว 14.ตาหมอลิเลียนกับศรีนังกริ 15.ถ้ำคูหาสวรรค์ 16.ตำนานถ้ำพระขยงค์ 17.บ้านกาโสด 18.สะพานท่านางสังข์ 19.ร่ายงอกเขี้ยว 20.หาดเจ้าไหม

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์

ผู้วิจัยนำแนวคิดประชาธิปไตยตามกรอบแนวคิดของ สนม ครุฑเมือง (2540, หน้า 5 – 8) มาใช้ในการวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์ ได้แก่

1.1 เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์
1.2 เคารพซึ่งกันและกัน (ทางกายและทางวาจา)
1.3 เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น (สิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิของปัจเจกชน อาทิสหิทธิในทรัพย์สิน ในเคหสถาน การประกอบอาชีพ การศึกษา ฯลฯ เคารพในความคิดเห็นของคนส่วนรวมที่ถูกต้อง และเคารพในเสียงส่วนน้อย)

1.4 เคารพในกฎระเบียบของสังคม (ยึดมั่นในหลักการและกฎหมาย)

1.5 ความเป็นเสรีภาพและความเสมอภาค (มีเสรีภาพอย่างกว้างขวาง อาทิ การเลือกคู่ครอง ความเท่าเทียมกันของบุคคลทั้งสตรีและเด็ก เป็นต้น)

2. ปัญญาธรรม ได้แก่

2.1 การไม่ถือตนเป็นใหญ่ (ไม่ใช้อำนาจเป็นใหญ่หรืออัตนัย มีคุณธรรมจริยธรรม ความชอบธรรมและความยุติธรรม)

2.2 การร่วมกันคิดใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ (การแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวม)

2.3 การตัดสินใจด้วยปัญญา (การระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธีด้วยการใช้ปัญญา)

2.4 การอภิปรายชี้แจงให้เข้าใจ

2.5 การพิจารณาคัดเลือกบุคคล (การเลือกผู้นำต้องมีวิธีการที่ชอบธรรมโดยจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบ เป็นต้น)

3. สามัคคีธรรม ได้แก่

3.1 การรู้จักประสานประโยชน์

3.2 การร่วมมือกันในการทำงาน

3.3 การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

3.4 การรับผิดชอบต่อหน้าที่ (แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ตรวจสอบซึ่งกันและกัน)

3.5 ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ข้อมูลประชาธิปไตยที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้าน 4 ภาค โดยหาความถี่ที่ปรากฏแนวคิดในแต่ละประเด็น

3. ชั้นสรุปผล

ผู้วิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยเปรียบเทียบแนวคิดของประชาธิปไตยในแต่ละภาค และสรุปในภาพรวมของการวิเคราะห์ตำนานพื้นบ้าน

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตยที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านไทย 4 ภาค รวมจำนวนทั้งสิ้น 80 เรื่อง โดยแบ่งเป็นภาคละ 20 เรื่อง ตามการคัดเลือกข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้กรอบแนวคิดประชาธิปไตยของ สนม ครุฑเมือง (2540, หน้า 5 – 8) มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ พบผลการวิจัยโดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ตำนานพื้นบ้านภาคเหนือ

ปรากฏแนวคิดประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมมากที่สุด โดยปรากฏทั้งสิ้นจำนวน 29 เรื่อง ทั้งนี้สามารถ จำแนกตามพฤติกรรมที่แสดงออกได้ดังนี้

1. การรู้จักประสานประโยชน์ ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่าง “เมื่อมะกะโทได้เบียด พระราชทานจากพระร่วง แล้วจะนำไปซื้อเมล็ดพันธุ์ฝักกาด แต่คนขายไม่รู้จักแบ่งขายให้อย่างโรมะกะโทจึงหาทาง ออกให้ โดยวิธีการใช้น้ำขุบน้ำลายแล้วจิ้มไปที่เมล็ดพันธุ์ฝักนั้น” (ตำนานเรื่อง มะกะโท) จากพฤติกรรมดังกล่าว ถือได้ว่ามะกะโทเป็นผู้รู้จักการประสานประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ กล่าวคือเมื่อมะกะโทได้เบียดมาก็ให้นำมาซื้อพันธุ์ฝักและนำมา ปลูกจนโตกระทั่งนำไปถวายแก่พระร่วงตลอดจนแบ่งปันให้กับคนอื่น ๆ ได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมของการรู้จัก ประสานประโยชน์ได้อย่างดียิ่ง

2. การร่วมมือกันในการทำงาน ปรากฏจำนวน 10 เรื่อง ดังตัวอย่างการวิเคราะห์ ที่พบว่า เหล่าคณะจับช้างได้ช่วยกันตามหาช้างเผือกในป่า และร่วมมือกันค้นหากระทั่งสามารถจับช้างไปถวายพระร่วงได้ ในที่สุด (ตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ) เหตุการณ์นี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมด้านการร่วมมือในการทำงานทั้งสิ้น (ตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ)

3. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างเหตุการณ์ “เหล่าอำมาตย์ ได้รับการปูนบำเหน็จจากพระร่วงเจ้าหลังได้นำเอาช้างเผือกมาถวาย ก็ได้นำเอาเงินรางวัลนั้นมาสร้างวัดตาม คำบนบานที่เคยให้ไว้กับเจ้าป่า” (ตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ) ซึ่งจากเหตุการณ์ในข้างต้นจะเห็นได้ว่าเหล่าอำมาตย์นั้น เป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและรักษาสัจจะวาจาเป็นที่ตั้ง แม้ได้ปูนบำเหน็จรางวัลมาแล้วแทนที่จะเก็บไว้เป็น ทรัพย์สินส่วนตัว แต่กลับนำเงินมาสร้างวัดให้เป็นสมบัติส่วนรวม ข้อประพจน์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องของการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างชัดเจน

4. การรับผิดชอบต่อหน้าที่ ปรากฏจำนวน 7 เรื่อง ดังตัวอย่างเนื้อหาในตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ ที่กล่าวถึงเหล่าคณะจับช้างว่าได้รับคำสั่งให้ไปตามหาช้าง เมื่อบุคคลเหล่านั้นได้รับคำสั่งดังกล่าวก็ได้ทำหน้าที่ไป ตามหาช้างและจับช้างได้สำเร็จตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย การประพจน์ของเหล่าคณะจับช้างนี้แสดงให้เห็นถึง การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย (ตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ)

5. ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ปรากฏจำนวน 7 เรื่อง ดังตัวอย่าง เหตุการณ์ที่เหล่าคณะจับช้างได้ช่วยกันสร้างวัดตามคำบนบานที่ได้ให้ไว้กับเจ้าป่าจนสำเร็จ โดยจะเห็นว่าการจะสร้างวัดขึ้นมาสักแห่งนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องที่คนหนึ่งคนจะสามารถสร้างเสร็จขึ้นมาเองได้ หากแต่ต้องอาศัยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและเกิดพลังสมานสามัคคีกันจากคนหมู่มากจึงจะสามารถสร้างวัดให้สำเร็จได้ ดังนั้นพฤติกรรมดังกล่าวจึงเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด (ตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ)

ในลำดับต่อมาแนวคิดที่ปรากฏได้แก่ แนวคิดประชาธิปไตยด้านครอบครัว โดยปรากฏทั้งสิ้น 23 เรื่อง โดยแบ่งตามพฤติกรรมที่แสดงออกได้ดังนี้

1. เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ปรากฏจำนวน 7 เรื่อง ดังตัวอย่างในตำนานเรื่อง ถ้ำเชียงดาว ความว่า “เมื่อเจ้าหลวงคำแดงผู้เป็นกษัตริย์ได้ออกไปล่าสัตว์และสั่งให้บ่าวไพร่ออกติดตามล่ากวางตัวนั้นมาให้จงได้ บ่าวไพร่เหล่านั้นจึงได้พากันออกติดตามล่ากวางตัวนั้นทันที” (ตำนานเรื่อง ถ้ำเชียงดาว) เหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า บ่าวไพร่ทุกคนล้วนแต่ให้ความเคารพเชื่อฟังในคำสั่งของเจ้าหลวงคำแดงซึ่งเป็นกษัตริย์

2. เคารพซึ่งกันและกันทางกาย – วาจา ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างการวิเคราะห้ในตำนานเรื่อง ดอยนางนอน ความว่า “สองสามีภรรยาผูกสมักรักใคร่กันดี ภรรยาได้ให้ความเคารพเชื่อฟังสามี ส่วนสามีนั้นก็ให้เกียรติภรรยาเสมอมา” ลักษณะดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงการเคารพซึ่งกันและกันได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ การที่แต่ละฝ่ายต่างก็เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกันนั้นจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงผลของการให้เกียรติและเคารพกันของสามีและภรรยาได้อย่างดีเยี่ยม (ตำนานเรื่อง ดอยนางนอน)

3. เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น ปรากฏจำนวน 6 เรื่อง ดังตัวอย่างเหตุการณ์ในตำนานเรื่อง บึงบอระเพ็ด ความว่า “ในวันหนึ่งซึ่งเป็นวันพระเข้าปุริมพรรษา พวกชาวบ้านได้มาทำบุญกันมาก หลวงตาสาธิตท่านก็ได้ปรารภขึ้นว่า วัดที่ท่านอยู่นี้ยังมีได้ตั้งชื่อเลย ท่านขอให้ชาวบ้านช่วยกันตั้งชื่อ” (ตำนานเรื่อง บึงบอระเพ็ด) จากเหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าหลวงตาเป็นผู้เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของชาวบ้านทุก ๆ คน จึงได้ขอให้ช่วยกันตั้งชื่อวัด โดยที่หลวงตาไม่ได้คิดจะเอาความคิดของท่านเองเป็นหลัก แม้นในทางปฏิบัติท่านสามารถกระทำได้ เนื่องจากว่าชาวบ้านทุก ๆ คน เคารพและศรัทธาในตัวของท่านเป็นอย่างมาก หากแต่ในเหตุการณ์นี้จะเห็นว่าท่านยังคงไว้ซึ่งความเป็นประชาธิปไตย โดยให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นในการตั้งชื่อ ชี้ให้เห็นถึงการสะท้อนแนวคิดด้านการเคารพในสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างชัดเจน

4. เคารพในกฎระเบียบของสังคม ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่างการวิเคราะห์ตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ ที่กล่าวว่าในขณะที่คณะจับช้างได้เดินทางมาถึงป่าตรงบริเวณที่ช้างอาศัยอยู่ ก็ได้มีการตั้งศาลเพียงตา และแสดงความเคารพต่อเจ้าป่าเจ้าเขา ตามจารีตที่ควรปฏิบัติเมื่อได้เดินเข้าป่า แสดงให้เห็นถึงการเคารพกฎระเบียบตามสังคมนั้น ๆ กล่าวคือเมื่ออยู่ป่าก็ต้องแสดงความเคารพเจ้าป่า เมื่ออยู่ในเมืองก็ต้องเคารพเจ้าเมือง หรือผู้ที่ปกครองเมืองนั้น โดยถือเป็นการเคารพกฎระเบียบของสังคมอย่างเห็นได้ชัด (ตำนานเรื่อง วัดไตรภูมิ)

5. ความมีเสรีภาพและความเสมอภาค ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง ดังตัวอย่าง ในตำนานเรื่อง โกรกพระ ที่กล่าวถึงตายายและชาวบ้านต่างมีเสรีภาพในด้านการนับถือศาสนา ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในบริเวณโกรกदान ดังเนื้อหาที่กล่าวว่า “คนไทยนิยมสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ในลักษณะปางต่าง ๆ ไว้สักการบูชา

ตายายสองสามีภรรยาที่เช่นเดียวกัน เดิมสองสามีภรรยามีถิ่นฐานบ้านช่องอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาการทำมาหากิน ผิดเคือง จึงย้ายถิ่นฐานไปทำมาหากินที่ทางเมืองเหนือ จนกระทั่งร่ำรวยมีเงินทองฐานะมั่นคง ทั้งสองตายายไม่มี ลูกหลาน ได้แต่ทำบุญสุนทาน ยายคิดจะกลับบ้านเกิดเมืองนอนจึงปรึกษาตาว่าให้ขายทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดและเข้า พระพุทธรูปองค์ใหญ่นำไปด้วย เพื่อเป็นที่สักการบูชา” จากเนื้อหาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าผู้คนมีเสรีภาพและความเสมอภาคในด้านการนับถือศาสนาตามแต่ที่ตนศรัทธา (ตำนานเรื่อง ไกรทอง)

ส่วนแนวคิดที่ปรากฏเป็นลำดับสุดท้ายคือแนวคิดประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม โดยปรากฏทั้งสิ้นจำนวน 17 แห่ง แบ่งตามพฤติกรรมที่แสดงออกตามรายละเอียดที่ปรากฏในเนื้อหาได้ดังนี้

1. การไม่ถือตนเป็นใหญ่ ปรากฏจำนวน 9 เรื่อง ดังตัวอย่างการวิเคราะห้ในตำนานเรื่อง บึงบอระเพ็ด ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “แม้หลวงตาสาตจะเป็นพระที่ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือ แต่ท่านก็ไม่ได้ถือตนเป็นใหญ่เหนือชาวบ้าน ถึงครั้งจะตั้งชื่อวัดท่านก็ยังได้ขอความคิดเห็นของชาวบ้านให้ ช่วยกันตั้ง” เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงการไม่ถือตนเป็นใหญ่ได้อย่างดียิ่ง (ตำนานเรื่อง บึงบอระเพ็ด)

2. การร่วมกันคิดใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง ดังตัวอย่าง เหตุการณ์ที่ให้ชาวบ้านร่วมกันคิดชื่อหมู่บ้าน ดังปรากฏในเนื้อหาด้านเรื่องบึงบอระเพ็ด โดยหลวงตาสาตมีการ หยิบยกเอาเหตุผลความเป็นไปได้ของการตั้งชื่อด้วยการอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ให้ชาวบ้านได้พิจารณาตาม เช่น ให้สังเกตดูสมุนไพรหรือต้นไม้ที่ขึ้นในหมู่บ้าน ต้นไม้หรือสมุนไพรชนิดใดมีมากที่สุดก็ควรจะต้องตั้งชื่อวัดด้วยชื่อของ ต้นไม้หรือสมุนไพรนั้น ๆ กระทั่งนำมาซึ่งข้อตกลงในการตั้งชื่อว่า วัดบอระเพ็ดในที่สุด เนื่องจากในหมู่บ้านหรือใน วัดนั้น ได้ปรากฏว่ามีบอระเพ็ดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นต้น จากเหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการใช้นโยบายด้าน การร่วมกันคิดและใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ได้เป็นอย่างดี (ตำนานเรื่อง บึงบอระเพ็ด)

3. การอภิปรายชี้แจงให้เข้าใจ ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในเนื้อหาเรื่อง ตำนานบึงบอระเพ็ดที่กล่าวถึงตอนที่ชาวบ้านกำลังเกิดข้อขัดแย้งในเรื่องของการตั้งชื่อวัดอยู่นั้น หลวงตาสาตยังสามารถใช้คุณธรรมในด้านการอภิปรายชี้แจงให้เข้าใจมาใช้ได้อย่างดียิ่ง โดยท่านได้นำเอาเหตุและผลของการตั้ง ชื่อวัดโดยอธิบายให้ชาวบ้านเห็นถึงข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ปรากฏดังกล่าวไปแล้วในข้อที่ 2 มาใช้ในการอธิบายให้ ชาวบ้านเข้าใจกระทั่งสามารถระงับข้อขัดแย้งเหล่านั้นได้ในที่สุด (ตำนานเรื่อง บึงบอระเพ็ด)

4. การพิจารณาคัดเลือกบุคคล ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่างในตำนานเรื่อง ไกรทอง ดัง พบว่า หลังจากเกิดเหตุการณ์ที่ชาละวันคาบเอานางตะเภาไปแล้ว เจ้าเมืองพิจิตรก็ได้ข่าวประกาศหาคนมาช่วยปราบชาละวัน กระทั่งได้พบกับไกรทองที่ชาวบ้านเล่าลือว่าเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการปราบจระเข้ จึงได้เลือก ไกรทองให้เป็นผู้ลงไปช่วยเหลือลูกสาวของตนในครั้งนั้น ซึ่งการพิจารณาคัดเลือกบุคคลของเจ้าเมืองพิจิตร ถือเป็นการสะท้อนคุณธรรมด้านการใช้ปัญญาธรรมในการพิจารณาคัดเลือกบุคคลให้มีความเหมาะสมกับงาน (ตำนาน เรื่อง ไกรทอง)

2. ตำนานพื้นบ้านภาคกลาง

พบแนวคิดที่ปรากฏโดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้แก่ ลำดับที่หนึ่งแนวคิดประชาธิปไตยด้าน สามัคคีธรรม ปรากฏจำนวนทั้งสิ้น 19 เรื่อง โดยสามารถแบ่งตามพฤติกรรมที่ปรากฏโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การร่วมมือกันในการทำงาน ปรากฏจำนวน 6 เรื่อง ดังตัวอย่างในการวิเคราะห์เนื้อหาของตำนานเรื่อง พระยาภิง พระยาพาน ความว่า “เมื่อพระยาพานได้รับคำแนะนำจากพระอรหันต์ทั้ง 5 องค์เช่นนั้น จึงเกณฑ์ไพร่พลสร้างพระสถูปเจดีย์ซึ่งพระยาพานก็ร่วมลงแรงสร้างอย่างไม่ย่อท้อจนพระเจดีย์ที่สูงขนาดเท่าคนเขาเหินหรือพระปฐมเจดีย์สร้างเสร็จสมความมุ่งหวัง” ซึ่งจากเนื้อความดังกล่าวข้างต้นนั้น ชี้ให้เห็นว่าเมื่อไพร่พลได้ถูกเกณฑ์ให้มาช่วยกันสร้างสถูป ต่างก็ร่วมมือกันสร้างอย่างแข็งขัน จนกระทั่งสามารถสร้างได้สำเร็จในที่สุด ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการร่วมมือกันในการทำงาน (ตำนานเรื่อง พระยาภิง พระยาพาน)

2. การรับผิดชอบหน้าที่ ปรากฏจำนวน 7 เรื่อง ดังตัวอย่างเหตุการณ์ในตำนานเรื่อง เจ้าพ่อขุนด่าน ความว่า “เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว นายหาญได้เข้ารับหน้าที่สืบต่อจากบิดาโดยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ว่า ขุนพิทักษ์ไพรวัลย์ โดยทำหน้าที่นำทัพออกป้องกันการโจมตีจากเจ้าเมืองเขมร จนกระทั่งทัพเขมรแตกพ่ายไปในที่สุด” ซึ่งจากเนื้อความดังกล่าวข้างต้นนั้น ชี้ให้เห็นถึงความตั้งใจและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของขุนด่านหาญคอยปกป้องบ้านเมืองของตนอย่างสุดความสามารถ จนกระทั่งทัพของข้าศึกแตกพ่ายไปในที่สุด (ตำนานเรื่อง เจ้าพ่อขุนด่าน)

3. ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ปรากฏจำนวน 6 เรื่อง เห็นได้จากตัวอย่างในเรื่องแม่นาคพระโขนงเมื่อนางนาคได้ตายลง แล้วชาวบ้านก็ได้ช่วยกันจัดพิธีศพให้กับนางนาคตามประเพณี ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการกระทำดังกล่าวของชาวบ้านนั้นเกิดจากความรักและเอ็นดูนางนาค จึงเกิดความร่วมมือร่วมใจกัน จัดงานศพให้กระทั่งสำเร็จไปด้วยดี ซึ่งงานศพนั้นจะไม่สามารถกระทำหรือจัดการได้ด้วยคนเพียงคนเดียว หากแต่จำเป็นต้องได้รับความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนหมู่มากงานจึงจะสำเร็จลงได้ (ตำนานเรื่อง แม่นาคพระโขนง)

ในลำดับถัดมาปรากฏแนวคิดด้านคารวธรรม โดยปรากฏแนวคิดดังกล่าวจำนวนทั้งสิ้น 11 เรื่อง สามารถแบ่งเป็นตามพฤติกรรมที่แสดงออกได้ดังนี้

1. เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง ดังตัวอย่างการวิเคราะห์เนื้อหาในตำนานเรื่อง พระยาภิง พระยาพาน ความว่า “พระเจ้ากรุงสุโขทัยมีรับสั่งให้ทหารนำชายหนุ่มที่เก่งกล้ามาเข้าเฝ้าเพื่อขอให้มาทำงานรับราชการอยู่กับพระองค์ ซึ่งพระยาพานก็ได้รับราชการถวายงานพระเจ้ากรุงสุโขทัยด้วยความจงรักภักดี จนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพและดำรงตำแหน่งมหาอุปราชของพระเจ้ากรุงสุโขทัย” (ตำนานเรื่อง พระยาภิงพระยาพาน) จากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่า เมื่อพระยาพานได้รับราชการแล้ว ก็อยู่ถวายงานด้วยความจงรักภักดี สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏจากการกระทำของพระยาพานได้อย่างชัดเจน

2. เคารพซึ่งกันและกันทางกาย – วาจา ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังตัวอย่างเหตุการณ์ ในตำนานเรื่องผานางให้ ความว่า “เมื่อสอบถามจากเพื่อนฝูงของฝ่ายชายที่กลับมาก็ได้ความว่า ชายคนรักของนางได้ไปลุ่มหลงผูกสมักรักใคร่กับสาวชาวบ้านศรีราชา ถึงแม้หล่อนจะได้รับข่าวอันสะเทือนใจเช่นนี้ ก็ทำให้หัวใจของนางแปรเปลี่ยนไปไม่ นางยังคงซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อคนรักอย่างไม่เสื่อมคลาย ข่าวลือต่าง ๆ หาได้ทำให้นางปักใจเชื่ออย่างใดไม่ เพราะนางยังไม่ได้เห็นด้วยตา” (ตำนานเรื่อง ผานางให้) ซึ่งจากเนื้อความดังกล่าวข้างต้นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการเคารพซึ่งกันและกันของฝ่ายหญิงที่มีต่อฝ่ายชาย กล่าวคือ ไม่เชื่อคำจากปากของผู้อื่นจนกว่าจะได้เห็นด้วยตาของตัวเองเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นการไว้วางใจและเคารพซึ่งกันและกันได้อย่างเด่นชัด

3. เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานเรื่อง เส้าให้ ความว่า “นายโต๊ะได้ทำพิธีบวงสรวงเพื่อขออนุญาตตัดต้นตะเคียนจากนางตะเคียนทองที่สิงสถิตอยู่ในต้นตะเคียนต้นดังกล่าว” (ตำนานเรื่อง เส้าให้) จากเหตุการณ์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การจะกระทำสิ่งใดต้องรู้จักเคารพในสิทธิของผู้อื่น ดังเช่นการจะตัดต้นไม้ซึ่งมีเจ้าของเดิมอาศัยอยู่ก่อนแล้วนั้น ก็พึงควรจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของเสียก่อน ฉะนั้นการกระทำของนายโต๊ะดังกล่าวข้างต้นจึงชี้ให้เห็นถึงการรู้จักเคารพในสิทธิของผู้อื่นอย่างเห็นได้ชัด

4. เคารพในกฎระเบียบของสังคม ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง ดังตัวอย่างในตำนานเรื่อง หาดแม่รำพึง ดังพบว่า “เมื่อพระเจ้ากรุงจีนและเจ้าชายที่กำลังชอบพอนางยมลูกสาวของตาม่องล่ายและนางรำพึงอยู่ ต่างก็พากันยกขันหมากมาเพื่อสู่ขอนางยม” (ตำนานเรื่อง หาดแม่รำพึง) จากเนื้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงข้อประพฤติตามกฎระเบียบประเพณีของพระเจ้ากรุงจีนและเจ้าชายอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือเมื่อชอบพอรักใคร่ผู้ใดก็ต้องสวามิภักดิ์ตามประเพณี

ส่วนแนวคิดประชาธิปไตยที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านภาคกลางน้อยที่สุดคือ แนวคิดประชาธิปไตยด้านปัญญารธรรม โดยปรากฏทั้งสิ้นจำนวน 7 เรื่อง ซึ่งสามารถจำแนกตามพฤติกรรมที่แสดงออกได้ดังนี้

1. การไม่ถือตนเป็นใหญ่ ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานเรื่อง สมเด็จพระเจ้าตากมอ ความว่า “เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากมอได้มั่งคั่งด้วยสมณศักดิ์ฐานันดรแล้ว ภายหลังต่อมาท่านคิดถึงภูมิลำเนาบ้านเกิดเดิม และวัดอันเป็นสถานมูลศึกษาของท่าน จึงได้ถวายพระพรลาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินว่าจะออกไปปฏิสังขรณ์พระอารามที่เคยอยู่พำนักอาศัยเป็นการบำเพ็ญพุทธบูชา” เนื้อความดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่ลืมนึกบุญคุณผู้ให้โอกาสเมื่อครั้งยังเป็นเณร หากแต่เมื่อมีสมณศักดิ์สูงส่งยังคงคิดกลับไปบูรณะวัดเดิมที่ได้จากมา ซึ่งหากท่านจะเผอเรอเสียก็ย่อมกระทำได้ แต่ด้วยจิตใจอันตั้งงามและสูงส่งของท่านกลับไม่ปฏิบัติเช่นนั้น แสดงให้เห็นถึงความไม่ถือตนเป็นใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าตากมออย่างเห็นได้ชัด (ตำนานเรื่อง สมเด็จพระเจ้าตากมอ)

2. การร่วมกันคิดใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง ตรอกจัน ความว่า “เมื่อชาวบ้านทราบว่เสือกำลังเข้ามาในหมู่บ้าน ก็หารือกันเพื่อหาวิธีกำจัดเสือกให้ได้ โดยมีนายพรานผู้หนึ่งเสนอให้ลองดักเสือกด้วยจัน คือ ทำเป็นกรง 2 ชั้น ชั้นในเอาเหยื่อล่อ ชั้นนอกมีประตูและสายใยล่อไว้ หากเสือกเข้าไปกินเหยื่อ ประตูกรงจะปิดขังทันที” (ตำนานเรื่อง ตรอกจัน) จากเนื้อความดังกล่าวข้างต้นนั้น ชี้ให้เห็นว่า การที่ชาวบ้านได้มาหารือและแสดงความคิดเห็นร่วมกันนี้ถือเป็นข้อดีที่จะนำไปสู่หนทางแก้ไขปัญหได้ในที่สุด ดังปรากฏว่าชาวบ้านก็สามารถจับเสือกตัวดังกล่าวได้จากการวางกลอุบายที่ได้ร่วมหารือกันไว้

3. การอภิปรายชี้แจงให้เข้าใจ ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานเรื่อง หลวงพ่อบ้านแหลม ที่กล่าวถึงว่าชาวบ้านแหลมพบพระพุทธรูปยืนโผล่พระเศียรขึ้นมาจากบ่อน้ำ จึงได้อาราธนาขึ้นมานบนเรือแต่ระหว่างทางเกิดพายุลมฝนตกหนัก จนทำให้พระพุทธรูปที่อยู่บนเรือเคลื่อนตกจมหายไปในแม่น้ำ ต่อมาชาวบ้านศรีจำปาต่างช่วยกันลงดำน้ำค้นหาจนพบและอาราธนาไปประดิษฐานไว้ที่วัดศรีจำปา ชาวประมงบ้านแหลมทราบข่าวว่าชาวบ้านบ้านศรีจำปาพบพระพุทธรูปของตนที่จมน้ำ จึงยกขบวนกันมาทวงพระคืน

แต่ชาวบ้านศรีจำปาไม่ยอมให้ จนเกือบจะเกิดศึกกลางวัดขึ้น แต่ด้วยการอธิบายอย่างมีเหตุผลด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงสามารถประสานสามัคคีตกลงปรองดองกันได้

4. การพิจารณาคัดเลือกบุคคล ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานเรื่องพระเจ้าสายน้ำผึ้ง พระนางสร้อยดอกหมาก ความว่า “พระเจ้าสายน้ำผึ้งได้มีสการพระพุทธปฏิมากรและอธิบายต่อองค์พระประธานในพระอุโบสถว่า หากพระองค์มีบุญญาธิการที่จะสามารถปกครองบ้านเมืองและไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขสืบไปแล้ว ขอให้น้ำผึ้งจากรวงหยดลงมาที่เรือและกลั้วเอาเรือขึ้นไปเทียบที่กำแพงแก้วด้วยเถิด สันคำอธิษฐาน ปรากฏว่าน้ำผึ้งได้หยดลงมากลั้วเอาเรือพระที่นั่งขึ้นไปจริง ๆ แสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำอธิษฐานและบุญญาบารมีของพระองค์” (ตำนานเรื่อง พระเจ้าสายน้ำผึ้ง พระนางสร้อยดอกหมาก) เนื้อความข้างต้นเป็นที่มาของการขนานนามว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้ง นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่า การที่พสกนิกรทูลเชิญพระองค์ขึ้นปกครองบ้านเมืองนั้นเนื่องมาจากเห็นถึงความสามารถและบุญญาธิการของพระองค์ จึงถือได้ว่าเหล่าพสกนิกรได้พิจารณาคัดเลือกบุคคลมาปกครองตนโดยดูจากความสามารถอย่างมีเหตุและผล

3. ตำนานท้องถิ่นพื้นบ้านภาคอีสาน ปรากฏแนวคิดประชาธิปไตยด้านต่าง ๆ ดังนี้

แนวคิดประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม ปรากฏจำนวนทั้งสิ้น 12 เรื่อง แบ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกด้านต่างๆ ได้แก่

1. การร่วมมือกันในการทำงาน ปรากฏจำนวน 6 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง หลวงพ่อพระใหญ่ ความว่า “ชาวบ้านที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ได้ร่วมกันถากถาง เพื่อจะได้มีพื้นที่มากขึ้น” (ตำนานเรื่อง หลวงพ่อพระใหญ่) จากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นว่า การที่จะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้นจะต้องมีความร่วมมือกันในการทำงาน ดังพบว่า ชาวบ้านที่มาตั้งถิ่นฐานนั้นต่างก็ร่วมมือร่วมใจกันในการถากถางที่รกทึบเพื่อให้ได้พื้นที่จำนวนมากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการร่วมมือกันในการทำงานอย่างเห็นได้ชัดเจน

2. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังปรากฏในตำนานเรื่อง ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง ความว่า “ครั้นท้าวฮุ่งเจริญวัยพระบิดาก็สิ้นพระชนม์ ท้าวฮุ่งจึงครองราชย์แทน เนื่องจากเมืองสวนตานเป็นเมืองเล็ก ๆ และไม่มีอำนาจทางการเมืองมากนัก ท้าวฮุ่งจึงพยายามรวบรวมทหารและฝึกอาวุธเพื่อป้องกันเมือง” (ตำนานเรื่อง ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง) จากข้อความข้างต้นพบว่า การที่ท้าวฮุ่งพยายามจะฝึกอาวุธและรวบรวมทหารนั้นก็เพื่อจะเอาไว้ใช้สำหรับป้องกันบ้านเมืองจากการถูกโจมตีของข้าศึก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการกระทำดังกล่าวของท้าวฮุ่งเป็นการกระทำที่คำนึงถึงประโยชน์ของบ้านเมืองอย่างยิ่ง กล่าวคือ รู้จักหาวิธีป้องกันไม่ให้บ้านเมืองถูกข้าศึกทำลาย

3. การรับผิดชอบต่อหน้าที่ ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง ดังตัวอย่างในตำนานเรื่อง เมืองสุรินทร์ ความว่า “ในปี พ.ศ.2302 มีช้างเผือก แดกโหลงออกจากเมืองหลวงหนีเข้าป่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศมรินทร์) แห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดเกล้าฯ ให้ติดตามช้างเผือกเชียงปุม ซึ่งเป็นหัวหน้าชาวส่วยได้ช่วยเหลือการติดตามช้างเผือกกลับมาได้ จึงพระราชทานยศลาภบรรดาศักดิ์เป็น หลวงสุรินทร์ภักดี ปกครองหมู่บ้านเดิมขึ้นตรงต่อเมืองพิมาย” (ตำนานเรื่อง เมืองสุรินทร์) จากข้อความในข้างต้นจะพบว่า เมื่อมีช้างเผือกแดกโหลงออกจากเมือง สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 จึงมีรับสั่งให้ติดตามช้างเผือกนั้นกลับมา ในฐานะของหัวหน้าชาวส่วย จึงรับหน้าที่ตามหาช้างเผือกนั้นกลับมาจนสำเร็จ การกระทำดังกล่าวของหัวหน้าชาวส่วยสะท้อนให้

เห็นถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เมื่อเจ้านายมอบหมายหน้าที่ให้ในฐานะหัวหน้าก็ต้องตั้งใจทำหน้าที่เหล่านั้นโดยการช่วยเหลือหรือนำลูกน้องทำงานจนกระทั่งประสบความสำเร็จในที่สุด

ขณะเดียวกันยังพบแนวคิดประชาธิปไตยด้านคารวธรรมที่ปรากฏในเนื้อหาตำนานพื้นบ้านภาคอีสานอีกจำนวนทั้งสิ้น 12 แห่ง โดยสามารถจำแนกเป็นพฤติกรรมการแสดงออกด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง ดังตัวอย่างในตำนานเรื่อง ชื่อเมืองนครราชสีมา ความว่า “ขุนสิงหฬสาครนำหนังสือราชสีห์ถวายพระเจ้าโคตมมหาราชแล้วเล่าเหตุการณ์พระเจ้าโคตมมหาราช ก็พระราชทานเงินทองมากมาย” (ตำนานเรื่อง ชื่อเมืองนครราชสีมา) จากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นว่า การที่ขุนสิงหฬสาครได้นำหนังสือไปถวายพระเจ้าโคตมมหาราชนั้น แสดงให้เห็นความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ กล่าวคือเมื่อได้สิ่งของที่ติดใจก็นำมาถวายหรือบรรณาการแด่ผู้เป็นกษัตริย์เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและจงรักภักดี ซึ่งถือเป็นการปรากฏแนวคิดด้านคารวธรรมในด้านเคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน

2. เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง ปรางค์บ้านสีดา ความว่า “นางสีดาขอเวลา 3 ปี รอให้ท้าวกำพรา กลับมา ถ้าท้าวกำพราไม่กลับมาก็จะเป็นมเหสีของพระยาจาดุม และขอให้สร้างปราสาทให้อยู่ต่างหาก ด้วยความปรารถนาจะให้นางเป็นมเหสี พระยาจาดุมจึงได้ทำตามที่นางขอ จึงได้สร้างปราสาทให้นางสีดา” (ตำนานเรื่อง ปรางค์บ้านสีดา) จากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นว่า การที่นางสีดาไม่ยอมเป็นมเหสีของพระยาจาดุม และยืดระยะเวลาออกไปอีก 3 ปีนั้น ชี้ให้เห็นถึงความเคารพในสิทธิความเป็นสามีมของท้าวกำพรา ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำแนวคิดด้านการเคารพในสิทธิของผู้อื่นมาใช้อย่างเห็นได้ชัดตลอดจนถึงในตอนที่พระยาจาดุมยอมรับฟังข้อเสนอของนางสีดานั้นก็ถือว่าเป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยเช่นกัน

3. เคารพในกฎระเบียบของสังคม ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง ปราสาทโดนตวล ดังความว่า “เมื่อทราบข่าวนางนมโศจะไปเป็นเมียของกษัตริย์ขอมแล้ว ชายผู้หลงรักในตัวนางก็ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับนางอีกต่อไป เพราะถือได้ว่านางกำลังจะกลายเป็นสมบัติของผู้อื่นไปแล้วนั้น” (ตำนานเรื่อง ปราสาทโดนตวล) สะท้อนให้เห็นถึงการเคารพในกฎระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ชายที่ติดจะต้องไม่ไปยุ่งกับภรรยาที่มีเจ้าของ ซึ่งถือว่าเป็นจารีตอีกข้อหนึ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ

นอกจากนี้ยังพบแนวคิดประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรมจำนวน 3 เรื่อง โดยแยกเป็นพฤติกรรมด้านการแสดงออกดังนี้

1. การไม่ถือตนเป็นใหญ่ ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังปรากฏในตำนานเรื่อง น้ำยาวิเศษ ความว่า “เมื่อนายพรานทราบเรื่องจึงสอบถามท้าวกำพราถึงน้ำยาวิเศษนั้น พอรู้เรื่องก็ไปบอกเจ้าพระยา เจ้าพระยาดีใจมาก และได้มาขอน้ำยาวิเศษไปรักษาลูกสาวที่ป่วยอยู่จนหาย เจ้าพระยาจะตอบแทนบุญคุณโดยมอบแก้วแหวนเงินทองให้ แต่ท้าวกำพราไม่รับ ขอเพียงเครื่องมือในการทำไร่เท่านั้น” (ตำนานเรื่อง น้ำยาวิเศษ) จากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นว่า การที่เจ้าพระยาได้ขอน้ำยาวิเศษจากท้าวกำพรานั้นสะท้อนให้ว่าเป็นผู้ที่รู้จักความชอบธรรม แม้ตนจะเป็นถึงเจ้าพระยา แต่ก็ไม่เคยใช้อำนาจในการกดขี่หรือแสดงความเป็นใหญ่ต่อผู้ที่มีฐานะต่ำกว่า รู้จักขอสิ่งของที่ไม่ใช่ของ ๆ ตน

2. การร่วมกันคิดใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังปรากฏในตำนานเรื่อง ท้าวกำพร้าวฝ้ายน้อย ความว่า “เมื่อพระราชธิดาตายแล้วได้รวมหัวกับบ่วงลั่วตัวหนึ่งโดยให้บ่วงลั่วร้องเรียกวิญญาณของนางสีดามา โดยร้องครั้งแรกนางก็ไม่สบาย ครั้งที่สองสลบไป ครั้งที่สามจึงตาย วิญญาณของนางจึงมาอยู่กับพวกผีพระราชธิดา ส่วนท้าวกำพร้าวฝ้ายน้อย ฝ้ายน้อยบอกว่าอย่าเพิ่งเผาศพตามไปดูว่าวิญญาณนางอยู่ที่ใด เมื่อฝ้ายน้อยตามไปทราบเรื่องทั้งหมดจึงวางแผนจะจับบ่วงลั่วตัวนั้น จึงเข้าไปตีสนิทกับบ่วงลั่วแล้วสานช่อง (ที่ใส่ปลา) ครั้งแรกสานด้วยไม้ไผ่ แล้วให้บ่วงลั่วเข้าไปข้างในแล้วให้ย่นดู ปรากฏว่าช่องแตกจึงสานด้วยลวด แล้วบอกให้บ่วงลั่วเข้าไปดูแล้วบอกให้ย่นดูปรากฏช่องไม่แตก จึงรีบหาฝาปิดแล้วรีบเอามาให้ท้าวกำพร้าวฝ้ายน้อยแล้วบังคับให้บ่วงลั่วร้องเรียกเอาวิญญาณ นางสีดากลับคืนมาไม่เช่นนั้นจะฆ่าเสีย บ่วงลั่วจึงร้องเรียกวิญญาณนางกลับมา” (ตำนานเรื่อง ท้าวกำพร้าวฝ้ายน้อย) จากเนื้อหาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การที่ท้าวกำพร้าวฝ้ายน้อยได้ปรึกษาเรื่องการช่วยเหลือนางสีดากับฝ้ายน้อยนั้นจำเป็นจะต้องมีการหารือและแสดงความคิดเห็นที่เป็นเหตุเป็นผล จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาและช่วยนางสีดาได้ในที่สุด ซึ่งการแก้ไขปัญหาของท้าวกำพร้าวฝ้ายน้อยสามารถกระทำสำเร็จได้ด้วยการได้รับคำปรึกษาที่ดีจากฝ้ายน้อย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการร่วมกันคิดใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์

3. การพิจารณาคัดเลือกบุคคล ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังปรากฏในตำนานเรื่อง เจ้าพ่อพญาแล ความว่า “ท้าวแลเป็นผู้มีความสามารถ ชื่อสัตย์ สุจริต และมีบุคลิกแปลกพิเศษกว่าคนอื่น ๆ จึงได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าปกครองแบบพี่น้อง” จากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นว่า การที่ท้าวแลได้คัดเลือกเป็นหัวหน้านั้นเนื่องจากมีความสามารถ ชื่อสัตย์ สุจริต และมีความสามารถพิเศษกว่าคนอื่น ๆ จึงได้รับเลือก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเป็นการนำแนวคิดด้านปัญญาธรรมไปใช้ในการคัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นผู้นำได้เป็นอย่างดี โดยมีการพิจารณาจากความสามารถและคุณสมบัติที่เหมาะสม

4. ตำนานพื้นบ้านภาคใต้ พบแนวคิดประชาธิปไตย ดังนี้

แนวคิดประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม ปรากฏจำนวน 15 เรื่อง โดยแบ่งตามพฤติกรรมที่ปรากฏได้ดังนี้

1. การร่วมมือกันในการทำงาน ปรากฏจำนวน 4 เรื่อง ดังตัวอย่างในตำนานเรื่อง ตากใบ ความว่า “เมื่อคลื่นลมสงบทุกคนจึงพากันไปกู้เรือและนำสินค้าขึ้นฝั่งได้สำเร็จ” (ตำนานเรื่อง ตากใบ) จากเหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าเหล่าลูกเรือต่างร่วมมือร่วมใจทำงานเป็นอย่างดี กระทั่งสามารถกู้เรือและนำสินค้าขึ้นฝั่งมาได้ โดยการกระทำดังกล่าวหากไม่ร่วมแรงร่วมใจกันก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จ จึงเป็นแนวคิดอีกข้อหนึ่งซึ่งปรากฏได้อย่างชัดเจนในเรื่องตากใบ

2. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง นางเล็ดขาว ความว่า “เมื่อตากับยายถึงแก่กรรมลง เจ้ากุ่มารกับนางเล็ดขาวก็ได้ตกลงปลงใจกันมอบหมายให้บริวารไปถางป่าและร่วมกันก่อสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร พระธรรมศาลา กับพระพุทธรูปจนแล้วเสร็จ” (ตำนานเรื่อง นางเล็ดขาว) โดยเนื้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการกระทำของเจ้ากุ่มาร นางเล็ดขาว และเหล่าบริวารล้วนสะท้อนให้เห็นถึงการร่วมมือกันทำงานเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมือง โดยที่ไม่ได้คิดจะแสวงหาประโยชน์ใด ๆ ในกิจกรรมนั้น

3. การรับผิดชอบหน้าที่ ปรากฏจำนวน 7 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง นายแรง ความว่า “นายแรงสู้ศึกด้วยความองอาจกล้าหาญเด็ดเดี่ยว นายแรงอยู่กองหน้าฆ่าศัตรูตายเป็นจำนวนมาก

สงครามจึงผ่านไปโดยกองทัพมลายูแตกพ่าย” (ตำนานเรื่อง นายแรง) เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของนายแรงในฐานะผู้นำที่กล้าหาญและเด็ดเดี่ยว สามารถนำกองทัพออกรบจนข้าศึกตายเป็นจำนวนมาก

4. ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง ร่ายงอกเขี้ยว ดังเนื้อความที่กล่าวว่า “ในตอนที่ชาวบ้านได้รับคำสั่งให้ช่วยกันทำกลองแล้วเสร็จภายในวันศุกร์ เมื่อทุกคนทราบความตามคำสั่งของร่ายแล้ว ต่างก็ช่วยกันหาไม้และมาทำกลองทันเวลาที่กำหนดได้” (ตำนานเรื่อง ร่ายงอกเขี้ยว) ลักษณะดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้ทุกคนจะต้องช่วยกันทำงานด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ฉะนั้นการทำกลองให้เสร็จทันวันที่กำหนดจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้านได้อย่างชัดเจน

ส่วนแนวคิดประชาธิปไตยด้านการวรรณกรรม ปรากฏจำนวน 11 เรื่อง โดยจำแนกตามพฤติกรรมการ แสดงออกได้ดังนี้

1. เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง ถ้ำพระ ขยางค์ ความว่า “นายแก้วชาวเมืองนครศรีธรรมราช เป็นนายบ้านอยู่ที่ตำบลปากจั่นในปัจจุบัน จากการจับเต่ากระสีทองไปถวายเจ้าเมืองชุมพร ซึ่งนำไปถวายพระเจ้าอยู่หัวอีกต่อหนึ่ง ทำให้นายแก้วได้รับความดีความชอบพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระแก้วโกรพ” (ตำนานถ้ำพระขยางค์) จากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าการที่นายแก้วได้ของดีของวิเศษแล้วนำไปถวายให้แก่เจ้าเมืองนั้น แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ กล่าวคือ การเคารพต่อกษัตริย์นั้นสามารถทำได้หลากหลายช่องทาง ดังตัวอย่างของนายแก้วนี้ ก็ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพและความจงรักภักดีอีกรูปแบบหนึ่ง

2. เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง หาดเจ้าไหม ดังข้อความที่ว่า “เจ้าไหมซึ่งเป็นคนจีน คุมเรือสำเภาเข้ามาค้าขายกับ เกะลิบ เกิดชอบทำเลที่ตั้งของเมืองทั้งสอง จึงขออนุญาตต่อโต๊ะฮั่วหวาดั้งบ้านเรือนขึ้นสำหรับเป็นท่าเรือ ค้าขาย” (ตำนานหาดเจ้าไหม) จากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าก่อนที่เจ้าไหมจะเข้ามาตั้งบ้านเรือนค้าขายนั้น ก็ได้มีการขออนุญาตเจ้าเมืองก่อน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการเคารพในสิทธิของผู้อื่น เมื่อจะเข้ามาอยู่หรือตั้งถิ่นฐานในอาณาเขตหรือในบ้านเมืองของผู้ใดก็ย่อมจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าบ้านเสียก่อน

3. ความมีเสรีภาพและความเสมอภาค ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง นายแรง ความว่า “นายแรงเป็นคนดีมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างนัก จิตใจใฝ่แต่ในทางกุศล ชอบทำบุญให้ทานแก่คนตกทุกข์ได้ยาก” (ตำนานเรื่อง นายแรง)จากเนื้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความเสรีภาพทางด้านประเพณีปฏิบัติตน รวมไปถึงความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่ไม่มีผู้ใดมาปิดกั้นได้ โดยที่นายแรงสามารถที่จะเลือกนับถือหรือกระทำตามความเลื่อมใสของตนเองได้อย่างเสรี เนื้อความดังกล่าวนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความมีเสรีภาพด้านความคิดและความเสมอภาคของบุคคลได้อย่างชัดเจน

ส่วนแนวคิดประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม ปรากฏจำนวนทั้งสิ้น 11 เรื่อง สามารถจำแนกตามพฤติกรรมด้านการแสดงออกได้ดังนี้

1. การไม่ถือตนเป็นใหญ่ ปรากฏจำนวน 1 เรื่อง ดังพบในตำนานเรื่อง นางเลือดขาว ความว่า “พระเจ้ากรุงสุโขทัยจะนำนางเลือดขาวไปเป็นมเหสีแต่เมื่อพระองค์ทรงทราบว่ามีสามีและกำลังตั้งครรถ์อยู่จึงทรงเปลี่ยนพระทัยนั้นเสีย เพียงแต่ชุบเลี้ยงนางไว้เป็นอย่างดีเท่านั้น” (ตำนานเรื่อง นางเลือดขาว) ซึ่งให้เห็นว่าแม้พระองค์จะเป็นกษัตริย์มีอำนาจมหาศาล แต่ก็ไม่ทรงจะใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงผู้อื่น ในทางกลับกันยังคงเคารพในสิทธิของผู้อื่น เมื่อทราบว่านางเลือดขาวมีสามีอยู่แล้ว พระองค์ก็ไม่คิดจะแย่งของ ๆ ผู้อื่นมาครอบครอง แม้ว่าพระองค์จะมีอำนาจที่จะกระทำการเช่นนั้นได้ หากแต่พระองค์ก็ไม่ได้ใช้อำนาจกระทำการเช่นนั้น ถือได้ว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงมีแนวคิดด้านประชาธิปไตยในด้านการไม่ถือตนเป็นใหญ่อย่างเห็นได้ชัด

2. การร่วมกันคิดใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง เกาะหนู เกาะแมว หาดแก้ว เขาตังกวน ความว่า “หมาแมวนั้น ตั้งแต่ขายสำเภาขึ้นมาไว้ในลำสำเภา ก็รู้ชะตากรรมตนเองที่จะต้องถูกพาไปเมืองจีนพร้อมกับนายสำเภาเป็นแน่แท้ ก็จึงคิดกันแต่จะหาช่องทางหนี แต่ก็มาจนใจอยู่ตรงที่ว่า จะว่ายน้ำขึ้นฝั่งได้อย่างไร แต่ครั้งพอได้รู้ถึงความลับเรื่องแก้วมณีวิเศษของนายสำเภาเข้าก็มองเห็นช่องทางลับหลังนายสำเภา แมวกับหมาจึงแอบปรึกษากันเงียบ ๆ” (ที่มา : ตำนานเรื่อง เกาะหนู เกาะแมว หาดแก้วเขาตังกวน) จากเนื้อความดังกล่าวจะเห็นว่า การที่หมากับแมวปรึกษากันว่าหาวิธีหนีออกไปจากเรือของพ่อค้าชาวจีนนั้น เป็นลักษณะของการร่วมกันคิดเพื่อหาทางออกอันเป็นประโยชน์ให้กับตน

3. การตัดสินใจด้วยปัญญา ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง ดังตัวอย่างในตำนานเรื่อง หาดเจ้าไหม ความว่า “อยู่มาวันหนึ่งเจ้าไหมเกิดความทะเยอทะยานอยากจะเป็นใหญ่ในแถบนี้แต่เพียงผู้เดียว จึงไปยุยงพระยางอกเขี้ยวให้เข้าใจผิดกับโตะฮั่วหวา แต่ไม่มีใครสามารถเอาแพชนะกันได้ ชาวทราบไปถึงโตะละหมย ซึ่งเป็นที่พระยางอกเขี้ยวและโตะฮั่วหวาเคารพนับถือมาก โตะละหมยเดินทางมาเจรจาให้ทั้งสองยุติสงคราม”(ที่มา : ตำนานเรื่อง หาดเจ้าไหม) ลักษณะดังกล่าวของโตะละหมย ถือเป็นการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี โดยใช้ความเคารพนับถือที่พระยางอกเขี้ยวและโตะฮั่วหวามีต่อกันไปใช้ในการแก้ไขปัญหาก็สามารถระงับข้อพิพาทระหว่างคนทั้งสองได้อย่างสันติวิธี

4. การพิจารณาคัดเลือกบุคคล ปรากฏจำนวน 5 เรื่อง ดังตัวอย่างที่ปรากฏในตำนานเรื่อง เจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว พบว่ารายาปัตตานีและเหล่าชาวเมืองพิจารณาแล้วเห็นว่าหลิมโตะเคี่ยมเป็นผู้มีความสามารถในด้านต่างๆ อย่างมากมาย รวมไปถึงเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการทำงานค่อนข้างสูง จึงได้มอบหมายให้หลิมโตะเคี่ยมสร้างมัสยิด ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการที่รายาปัตตานีได้คัดเลือกหลิมโตะเคี่ยมมาเป็นผู้สร้างมัสยิดนั้น เป็นการนำแนวคิดด้านการคัดเลือกบุคคลมาใช้ในการพิจารณาหาผู้สร้างมัสยิดดังกล่าวอย่างมีเหตุและผล ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดอีกข้อหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยวที่เห็นได้ชัด (ที่มา : ตำนานเรื่อง เจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว)

ทั้งนี้สามารถสรุปความถี่ตามกรอบแนวคิดที่ปรากฏในแต่ละภาคได้ดังนี้

แนวคิด \ ความถี่ที่ปรากฏในแต่ละภาค	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	อีสาน	ใต้
1.การวรรกรรม				
1.1 เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์	7	4	5	5
1.2 เคารพซึ่งกันและกัน (ทางกายและทางวาจา)	2	1	-	-
1.3 เคารพในสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น (สิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิของปัจเจกชน อาทิ สิทธิในทรัพย์สิน ในเคหสถาน การประกอบอาชีพ การศึกษา ฯลฯ เคารพในความคิดเห็นของคนส่วนรวมที่ถูกต้องและเคารพในเสียงส่วนน้อย)	6	1	3	3
1.4 เคารพในกฎระเบียบของสังคม (ยึดมั่นในหลักการและกฎหมาย)	3	5	4	-
1.5 ความมีเสรีภาพและความเสมอภาค (มีเสรีภาพอย่างกว้างขวาง อาทิ การเลือกคู่ครอง ความเท่าเทียมกันของบุคคลทั้งสตรีและเด็ก เป็นต้น)	5	-	-	3
รวมความถี่ที่ปรากฏแนวคิดด้านการวรรกรรม	23	11	12	11
2.ปัญญาธรรม				
2.1 การไม่ถือตนเป็นใหญ่ (ไม่ใช้อำนาจเป็นใหญ่หรืออัตนียม มีคุณธรรมจริยธรรม ความชอบธรรมและความยุติธรรม)	9	1	1	1
2.2 การร่วมกันคิดใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ (การแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวม)	4	2	1	2
2.3 การตัดสินใจด้วยปัญญา (การระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธีด้วยการใช้ปัญญา)	-	-	-	3
2.4 การอภิปรายชี้แจงให้เข้าใจ	1	1	-	-
2.5การพิจารณาคัดเลือกบุคคล (การเลือกผู้นำต้องมีวิธีการที่ชอบธรรมโดยจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบ เป็นต้น)	3	3	1	5
รวมความถี่ที่ปรากฏแนวคิดด้านปัญญาธรรม	17	7	3	11
3.สามัคคีธรรม				
3.1 การรู้จักประสานประโยชน์	3	-	-	-

แนวคิด \ ความถี่ที่ปรากฏในแต่ละภาค	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	อีสาน	ใต้
3.2การร่วมมือกันในการทำงาน	10	6	6	4
3.3 การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม	2	-	1	2
3.4 การรับผิดชอบต่อหน้าที่ (แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ตรวจสอบซึ่งกันและกัน)	7	7	5	7
3.5 ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน	7	6	-	2
รวมความถี่ที่ปรากฏแนวคิดด้านสามัคคีธรรม	29	19	12	15

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่าตำนานพื้นบ้านไทยทั้ง 4 ภาค ปรากฏแนวคิดด้านสามัคคีธรรมมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในตำนานนอกจากจะอธิบายที่มาของเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว ยังมีการสอดแทรกเนื้อหาอันส่งเสริมให้ผู้อ่านรู้จักสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะและเกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข รองลงมา คือการปรากฏแนวคิดด้านคารวธรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปลูกฝังให้เคารพและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เคารพกฎระเบียบ ตลอดจนเคารพในสิทธิและเสรีภาพของคนในสังคม ส่วนแนวคิดที่ปรากฏจำนวนความถี่น้อยที่สุดคือด้านปัญญารธรรม โดยเนื้อหาที่ปรากฏจะมุ่งเน้นให้คนในใช้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนถึงการไม่ใช้อำนาจเป็นใหญ่เหนือคนทั้งปวง

อภิปรายผล

การวิเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตยที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านไทย 4 ภาค โดยใช้กรอบแนวคิดประชาธิปไตยของ สนม ครุฑเมือง มาใช้ในการวิเคราะห์ พบว่าเนื้อหาในตำนานของทั้ง 4 ภาค ปรากฏแนวคิดประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรมมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเนื้อหาในตำนานนอกจากจะให้ข้อมูลความรู้ต่าง ๆ รวมถึงการอธิบายที่มาเกี่ยวกับสิ่งสำคัญของคนในชุมชนแล้ว ยังมีการสอดแทรกเนื้อหาอันส่งผลให้ผู้อ่านรู้จักสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ อันเป็นหัวใจสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยผ่านเรื่องเล่าหรือการกระทำของบุคคลที่ปรากฏในตำนานเหล่านั้นด้วย นอกจากนี้ยังพบแนวคิดประชาธิปไตยด้านคารวธรรมปรากฏเป็นลำดับรองลงมาเหมือนกันทั้ง 4 ภาค ซึ่งชี้ให้เห็นว่า นอกเหนือจากการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับด้านความสามัคคีให้บังเกิดในหมู่คณะแล้ว เนื้อหาในตำนานของทุก ๆ ภาคยังคงมุ่งเน้นในเรื่องของการอยู่ร่วมกันภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สอดคล้องกับขัณยชนก นัยเจริญ (2561) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตประชาธิปไตยในเรื่องรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. 2545 – 2556 พบว่าผู้เขียนได้สอดแทรกวิถีชีวิตประชาธิปไตยไว้ในการแสดงพฤติกรรมของตัวละครผ่านบทสนทนา ความคิดและการกระทำ ทั้งนี้พบวิถีชีวิตที่ปรากฏมากที่สุดคือด้านคารวธรรม แสดงให้เห็นความเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ กฎหมาย เพื่อนมนุษย์ซึ่งรวมไปถึงการแสดงความรักในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของมนุษย์ ส่วนแนวคิดอีกด้านที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านทั้ง 4 ภาค คือ แนวคิดประชาธิปไตยด้านปัญญารธรรม โดยแนวคิด

ดังกล่าวนี้ได้อธิบายให้เห็นว่าตำนานในทุก ๆ ภาค ล้วนแต่สอดแทรกแง่คิดอันชาญฉลาดในการดำเนินชีวิตรู้จักคิดหาเหตุผลในการแก้ไขปัญหา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเป็นอย่างดี ถือได้ว่ามีความสอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันซึ่งจะเห็นว่าประชาชนเริ่มเกิดความแตกแยก รวมไปถึงดำเนินชีวิตโดยขาดสติ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงได้เห็นถึงแนวคิดประชาธิปไตยในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้าน อันสามารถนำเอาเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานไปหยิบยกเป็นตัวอย่างในการสั่งสอนหรือนำไปประยุกต์ใช้กับชนรุ่นหลังได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาเปรียบเทียบการดำรงชีวิตของคนไทยทั้ง 4 ภาค ที่ปรากฏในตำนานหรือนิทานพื้นบ้าน เพื่อจะได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์มาประยุกต์ใช้ในสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญชนก นัยเจริญ. (2561). การวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตประชาธิปไตยในเรื่องสั้นพานแว่นฟ้า พ.ศ.2545 – 2556. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 15(3).
- ปรมินทร์ จารุวรรณ. (2549). ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). กาลครั้งหนึ่งว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วาณี พนมยงค์ สายประดิษฐ์ และวิษณุ วรัญญู. (2535). แนวความคิดประชาธิปไตยของ ปรีดี พนมยงค์. เรือนแก้วการพิมพ์.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2545). ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศ พรินตติ้ง เซ็นเตอร์.
- สนม ครุฑเมือง. (2540). การสอนวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้วยนิทานพื้นบ้านในเขตภาคเหนือ. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สายป่าน ปุริวรรณชนะ. (2552). ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง: ความสมานฉันท์ในความหลากหลาย. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัศวิน ถาวรศักดิ์. (2551). วิเคราะห์คุณธรรมของกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงจากนิทานและตำนานพื้นบ้านจังหวัดสุโขทัย. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศศ.ม. สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร.